

ПЕРЦЕПЦИЈА ЗДРАВСТВЕНИХ РАДНИКА КОЈА СЕ ОДНОСИ НА БРОЈ И КАРАКТЕРИСТИКЕ ДЕЦЕ ЖРТАВА ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗЛОСТАВЉАЧА¹

Мирослав Мишић², Никола Петровић³

PERCEPTION OF HEALTH WORKERS CONCERNING THE NUMBER AND CHARACTERISTICS OF CHILD ABUSE VICTIMS AND ABUSERS

Miroslav Mišić, Nikola Petrović

Сажетак

Универзитетска дечја клиника и Институт за здравствену заштиту мајке и детета „Др Вукан Чупић“ у Београду имају некомплетне базе података из којих нисмо могли да добијемо социјално-демографске податке о злостављаној деци која су била пацијенти њихових установа и о њиховим злостављачима. С обзиром на то, одлучили смо да до тих података дођемо на основу перцепције здравствених радника. Циљ истраживања био је да дођемо до сазнања о перцепцији здравствених радника која се односи на број и карактеристике деце жртава злостављања и злостављача, као и о феноменологији злостављања деце. У овом феноменолошком истраживању коришћен је квантитативни метод, а коришћена техника за прикупљање података је била анкета. Као истраживачки инструмент коришћен је упитник са претежно затвореним питањима. Узорком истраживања обухваћени су лекари и медицински техничари оба пола из две највеће, а по организацији сличне дечје здравствене установе у Србији, из Универзитетске дечје клинике (УДК) и из Института за здравствену заштиту мајке и детета „Др Вукан Чупић“ (ИМД). Покушали смо да формирамо профил детета жртве злостављања на основу перцепције здравствених радника о облику злостављања ком је дете било изложено, старости и полу детета жртве. Та деца су старости између 1 и 5 година и жртве су физичког злостављања. Перцепција здравствених радника указује на то да су најчешћи злостављачи деце чланови њихових породица.

Кључне речи: перцепција, здравствени радници, злостављана деца, злостављачи.

Summary

University Children's Clinic and Institute for Health Protection of Mother and Child "Dr Vukan Čupić" in Belgrade have an incomplete database from which we could not get the social demographics of abused children who were patients of their institutions or the information about their abusers. That is why we decided to gather this data through perceptions of health professionals. Aim of the research was to investigate the perception of health professionals concerning the number and characteristics of child victims of abuse and abusers, as well as the phenomenology of child abuse. This phenomenological study used a quantitative method, and the technique used for data collection was a survey. The research instrument used was a questionnaire with mostly closed-ended questions. The sample included 135 doctors and nurses of both genders from the two largest and by type of organization most similar child care institutions in Serbia, the University Children's Clinic (UDC) and the Institute for Health Protection of Mother and Child "Dr Vukan Čupić" (IMD). We tried to make a profile of the child victim of abuse based on perceptions of health workers on the form of abuse to which the child was exposed, and the age and gender of the child victims. Those children are aged between 1 and 5 years and are victims of physical abuse. Perception of health workers indicates that the most common abusers of children are members of their families.

Keywords: *perception:* health workers, abused children, abusers.

1 Подаци за ово истраживање прикупљени су током припреме магистарског рада првог аутора.

2 Мирослав Мишић, Висока здравствена школа струковних студија, Београд.

3 Никола М. Петровић, Висока медицинска школа струковних студија „Милутин Миланковић“, Београд.

УВОД

Истраживањем „Утицај личних карактеристика на извештавање о злостављању деце“ у Америци дошло се до сазнања да особе које не одобравају кажњавање деце чешће примећују и пријављују случајеве злостављања деце службама за заштиту деце од злостављања (Ashton, 2004: 990-993).

Узраст (старост) и пол стручњака, као и опште професионално искуство, немају утицај на рад са злостављаном децом (Ashton, 2004; Everson, према Срна, 2001; 25). Међутим, постоје и супротни резултати истраживања (Attias&Goodwin, 1985; Срна, 2001) која показују да су нпр. особе женског пола чешће него њихове колеге посумњале и пријавиле злостављање (Мишић, 2011; 68).

Нека истраживања (Fagan, 1998) су показала да за разлику од општег професионалног искуства, специфично искуство утиче на рад са злостављаном децом (Мишић, 2011; 68).

Ауторка Фаган (Fagan) је медицинска сестра у хитној служби у Британији. Она је спровела квалитативну студију ради испитивања перцепције медицинских сестара у вези са улогом коју преузимају када се жртва злостављања јави хитној служби. Ауторка је закључила да све сестре из студије имају широку основу знања и вештина које се односе на злостављање деце, која се повећала искуством (Fagan, 1998).

Према истраживању Дечјег фонда Уједињених нација (UNICEF), око 10% деце у Србији стално доживљава разне облике физичког, психичког и сексуалног злостављања⁴.

Учесталост, озбиљност и разноликост повреда које бивају нанесене детету захтевају пажњу лекара различитих специјалности, а првенствено оних који први долазе у контакт са злостављаним дететом.

Највише података система здравствене заштите о насиљу над децом очекује се од Института за здравствену заштиту мајке и детета Србије „Др Вукан Чупић“ и Универзитетске дечје клинике, с обзиром на то да највећи број злостављане деце доспе на лечење у ове дечје здравствене установе. Међутим, до 2008. године, Универзитетска дечја клиника није имала установљен начин извештавања који омогућава да се прати насиље над децом. Према подацима Стручног тима за заштиту деце од занемаривања и злостављања Института „Др

Вукан Чупић“ у периоду од 2000. до 2006. год, у њиховој установи лечено је 143 детета због сумње на злостављање⁵. Обе институције имају некомплетне базе података из којих нисмо могли да добијемо социјално-демографске податке о злостављаној деци која су била пацијенти њихових установа и о њиховим злостављачима. С обзиром на то одлучили смо да до тих података дођемо на основу перцепције здравствених радника који у њима раде.

ЦИЉ РАДА

Циљ истраживања био је да дођемо до сазнања о перцепцији здравствених радника која се односи на број и карактеристике деце жртава злостављања и злостављача, као и о феноменологији злостављања деце.

МЕТОДЕ РАДА

У овом феноменолошком истраживању коришћен је квантитативни метод, а коришћена техника за прикупљање података је била анкета. Као истраживачки инструмент коришћен је упитник са претежно затвореним питањима. Прикупљени подаци су анализирани квантитативно, методама дескриптивне статистике и методе хи-квадрата. Обрада података урађена је у компјутерском статистичком програму PASW 18.0.

Узорком истраживања обухваћени су лекари и медицинске сестре – техничари оба пола из две највеће, а по организацији сличне дечје здравствене установе у Србији, из Универзитетске дечје клинике (у даљем тексту УДК) и из Института за здравствену заштиту мајке и детета „Др Вукан Чупић“ (у даљем тексту ИМД). Узорак истраживања чинило је укупно 94 лекара из УДК и ИМД (који чине 51% стално запослених лекара) и укупно 41 медицинских сестара – техничара из хитних служби, укључујући и радиолошке техничаре из УДК и ИМД (који чине 82% укупно запослених медицинских техничара у поменутих службама). У истраживању је учествовало укупно 135 здравствених радника различитих струка (специјализација) из поменутих дечјих здравствених установа. Прикупљање емпиријске грађе на УДК и ИМД обављено је у периоду од 8.4.2010. до 12.5.2010. године.

4 Преузето са <http://oneworldsee.org/js/node/11598>, приступљено 8. маја 2010. године.

5 Подаци су преузети из *Националне стратегије за превенцију и заштиту деце од насиља*. Документ је донела Влада на основу члана 45. став 1. Закона о Влади 25.12.2008. године.

РЕЗУЛТАТИ

На основу перцепције здравствених радника дошли смо до података о злостављаној деци која су била пацијенти њихових установа и о њиховим злостављачима.

Перцепција здравствених радника која се односи на обим, феноменологију и карактеристике деце жртва злостављања

Истраживањем се дошло до сазнања да се већина од 106 испитаника (78,5%) у досадашњем раду сретала са децом жртвама злостављања, док такво искуство није имало 29 испитаника (21,5%).

Анализиран је однос дужине стажа са тим да ли су се испитаници у раду сретали са децом жртвама злостављања. Добијени резултат није статистички значајан.

Испитиван је и однос установе у којој раде испитаници, занимања и пола испитаника у односу на то да ли су се испитаници у досадашњем раду сретали са децом жртвама злостављања. На основу добијених резултата ни у једном случају не уочава се статистички значајна разлика.

На основу перцепције испитаника о томе да ли је данас број деце жртва злостављања који се лече у УДК или у ИМД већи или мањи него пре 10

година, добијени су подаци који су представљени у табели 1.

Као што се види из табеле 1, пре 10 година је радило 88 (65,2%) испитаника. Највише, односно 35 (39,8%) испитаника је одговорило да сматрају да је данас већи број деце жртва него пре 10 година. Затим следи група од 27 (30,7%) испитаника који су радили пре 10 година, али не знају ништа о овој појави. Не тако мала група, од 24 (27,3%) испитаника сматрала је да је данас исти број деце жртва злостављања као и пре 10 година. Само два испитаника сматрало је да је данас мањи број деце жртва него пре 10 година.

Као што се види у табели 2, према сазнањима испитаника на онову радног искуства, највише њих, односно 93 (85,3%) сматра да се у њиховој установи највише појављују (долазе) деца жртве физичког злостављања. Група од 11 испитаника (10,1%) сматра да се у њиховој установи највише појављују деца жртве емоционалног злостављања. Група од 3 испитаника (2,8%) сматра да се у њиховој установи највише појављују деца жртве сексуалног злостављања и на крају 2 испитаника (1,8%) је сматрало да највише има деце жртва комбинованог злостављања. О овој појави 25 испитаника (22,9%) није имало сазнања.

Анализиран је и однос установе у којој раде

Табела 1. Број деце жртва пре 10 година према перцепцији испитаника.

Према перцепцији испитаника пре 10 година, број деце жртва био је	Број	Процент
Мањи	2	2,3 %
Исти	24	27,3 %
Већи	35	39,8 %
Не знају, а радили су у то време	27	30,7 %
Укупно	88	100 %

Табела 2. Број деце жртва према сазнањима испитаника.

Према сазнањима испитаника, највише се појављују деца жртве	Број	Процент
Физичког злостављања	93	85,3 %
Психолошког (емоционалног) злостављања	11	10,1 %
Сексуалног злостављања	3	2,8 %
Комбинованог злостављања	2	1,8 %
Укупно	109	100 %

испитаници према сазнањима испитаника на основу радног искуства о томе ком облику злостављања су изложена деца жртве која се појављују у дечјим здравственим установама. На основу добијених резултата, ни у једном случају не уочава се статистички значајна разлика.

Као што се види у табели 3, према сазнањима испитаника на основу радног искуства, највише њих, односно 41 (53,2%) сматра да се у њиховој установи највише појављују деца жртве старости од 1 до 5 година. Нешто мање, 27 испитаника (35,1%) сматра да се у њиховој установи највише појављују деца жртве старости од 6 до 10 година. Уједначено мало испитаника сматра да се у њиховој установи највише појављују деца жртве старости од 11 до 18 година (5 испитаника или 6,5%) и деца жртве старости до годину дана (4 испитаника или 5,2%). Група од 58 испитаника (43%) нема сазнања о томе које су старости деца жртве злостављања која се појављују у њиховој установи.

Поново је анализиран однос установе у којој раде испитаници према сазнањима испитаника на основу радног искуства, али овај пут о томе које су старости деца жртве злостављања која се појављују у њиховој установи. На основу добијених резултата не уочава се статистички значајна разлика.

Табела 3. Старости деце жртава у здравственој установи.

У здравственој установи највише се појављују деца жртве старости	Број	Процент
До годину дана	4	5,2 %
од 1 до 5 година	41	53,2 %
од 6 до 10 година	27	35,1 %
од 11 до 18 година	5	6,5 %
Укупно	77	100 %

Табела 4. Најчешћи злостављачи деце из породице према перцепцији испитаника.

Према перцепцији испитаника, најчешћи злостављачи деце из породице су	Број	Процент
Оба родитеља	56	62,2 %
Отац или очух	28	31,1 %
Мушки чланови породице	4	4,4 %
Не знам који чланови породице	2	2,2 %
Укупно	90	100 %

На основу сазнања испитаника из радног искуства већина, односно 70 испитаника (74,5%) сматра да физичко злостављање једнако трпе деца оба пола, 13 испитаника (13,8%) сматра да су то деца мушког, а 11 испитаника (11,7%) сматра да су то деца женског пола. Група од 41 испитаника (30,4%) нема сазнања о томе ког пола су деца која су више изложена физичком злостављању.

Анализиран је однос установе у којој раде испитаници према сазнањима испитаника на основу радног искуства о томе ког пола су деца која су више изложена физичком злостављању. На основу добијених резултата ($\chi^2=8,139$; $df = 3$; $p < 0,05$) уочава се статистички значајна разлика. Највише, односно 57,8% испитаника на УДК сматра да су физичком злостављању једнако изложена деца оба пола, затим 25,3% испитаника нема сазнања ког пола су деца која су више изложена физичком злостављању, 10,8% испитаника сматра да су физичком злостављању више изложена деца женског пола наспрам 6% испитаника који сматрају да су то деца мушког пола. И на ИМД највише, односно 42,3% сматра да су физичком злостављању једнако изложена деца оба пола, затим 38,5% испитаника нема сазнања о овој појави, док 15,4% испитаника сматра да су физичком злостављању више изложена деца мушког пола наспрам

3,8% испитаника који сматрају да су то деца женског пола.

Према сазнањима испитаника на основу радног искуства, највише, односно 55 испитаника (69,7%) сматра да су сексуалном злостављању највише изложена деца женског пола, а 24 испитаника (29,6%) сматра да су том облику насиља једнако изложена деца оба пола. Најмање, односно 2 испитаника (2,5%) сматра да су сексуалном насиљу највише изложена деца мушког пола.

На крају, анализиран је и однос установе у којој раде испитаници према сазнањима испитаника на основу радног искуства о томе ког пола су деца која су чешће изложена сексуалном злостављању. На основу добијених резултата не уочава се статистички значајна разлика.

Перцепција здравствених радника која се односи на карактеристике злостављача

Оцена већине, односно 90 испитаника (66,7%) је да су најчешћи злостављачи деце чланови породице. Група од 6 испитаника (5,8%) је сматрала да су најчешћи злостављачи деце породични пријатељи и познаници, а само 3 испитаника (2,9%) је сматрало да су најчешћи злостављачи детету непознате особе. Било је и 2 испитаника (1,9%) који су сматрали да су најчешћи злостављачи деце њихови вршњаци. Група од 33 испитаника (24,4%) није имала сазнања ко су најчешћи злостављачи деце која су се лечила у њиховој установи.

Као што се види из табеле 4, на питање, који чланови породице су најчешћи злостављачи деце, највише, односно 56 испитаника (62,2%) је одговорило да су то оба родитеља. Затим, 28 испитаника (31,1%) је одговорило да су то отац или очух, а 4 испитаника (4,4%) да су то мушки чланови породице. Само 2 испитаника (2,2%) је одговорило да не знају који су то чланови породице.

ДИСКУСУЈА

На основу перцепције највећег броја здравствених радника, дошло се до сазнања да је данас број деце жртава злостављања која долазе на УДК и ИМД већи него пре 10 година, што је забрињавајући податак, сам по себи. Укупно 78,5% испитаника сусрело се са злостављаном децом и успело је да препозна знаке злостављања. То је сличан резултат у поређењу са резултатима неких страних истраживања (нпр. Yehuda et al. 2010).

Покушали смо да формирамо профил детета жртве злостављања на основу перцепције здравствених радника о облику злостављања ком је дете

било изложено, старости и полу детета жртве који се најчешће појављује у две институције у којима је истраживање обављено. Жртве физичког злостављања су деца стара између 1 и 5 година. Чињеница је да је физичко злостављање чешће него сексуално, али мора се узети у обзир да сексуално (као и психолошко злостављање) понекад нема видљиве последице као физичко насиље, па би и то требало узети у обзир приликом тумачења наших налаза. Перцепција здравствених радника указује на то да су најчешћи злостављачи деце чланови њихових породица. С обзиром да знамо да на перцепцију утичу претходна искуства, ставови, мотиви, вредности, предрасуде и слично, могло се десити да здравствено особље не примети знаке злостављања. Ипак, с обзиром на непотпуну евиденцију о броју злостављане деце, ови подаци су драгоцени.

У прилог профила детета жртве који смо формирали на основу перцепције здравствених радника говоре статистички подаци који се односе на Србију и САД. На Институту за судску медицину у периоду од 1992. до 2002. године доказано је да је шесторо деце умрло због повреда задобијених услед физичког злостављања. Ова деца су била стара између 7 месеци и 6 година. У САД је у току 1999. године међу злостављаном децом било 80% деце старости до 5 година (Савић&Алемпијевић, 2003; 11-12). У прилог перцепције здравствених радника о најчешћим злостављачима деце наводимо резултате студије о раном развоју деце који указују на то да велики број, односно од 40% до 64% родитеља у Србији физички кажњава децу користећи често прут или неко друго средство за шибање (Svensson, 2007; 33-34).

ЗАКЉУЧАК

Дошли смо до сазнања да подаци са Универзитетске дечје клинике и Института за здравствену заштиту мајке и детета „Др Вукан Чупић“, који су добијени на основу перцепције здравствених радника о облику злостављања коме је дете било изложено и старости детета жртве, међусобно кореспондирају. Сматрамо да је важно да ове установе почну да воде много опсежнију евиденцију о деци жртвама различитих облика злостављања, као и да је потребно направити још сличних истраживања у Србији, посебно у унутрашњости. Овим истраживањем покушали смо да дамо скроман допринос у правцу скретања пажње стручне јавности ка овој појави и последичног раног откривања и сузбијања ове појаве.

Литература

1. Ashton V: The effect of personal characteristics on reporting child maltreatment. *Child Abuse & Neglect*, 2004, 28: 985–997.
2. Срна Ј, Од групе до тима. Центар за брак и породицу, Београд, 2001.
3. Мишић М, Злостављање деце и здравствени радници (магистарска теза). Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд, 2011.
4. Fagan D: The knowledge and practise of the A&E nurse. *Accident and Emergency Nursing. Child Abuse & Neglect*, 1998, 6: 30–35.
5. Савић С, Алемпијевић Ђ, Законска регулатива у вези са социјалном заштитом деце и омладине у Шведској, са посебним освртом на заштиту од злостављања и занемаривања. *Темида*, 2003, 6: 11–18.
6. Svensson A-L: Стање деце у Србији 2006. UNICEF, Београд, 2007.
7. Yehuda Y, Attar-Schwartz S, Ziv A, Jedwab M, Benbenishty R: Child Abuse and Neglect: Reporting by Health Professionals and their Need for Training. *The Israel Medical Association Journal*, 2010, 12: 598–602.

Контакт: Мирослав Мишић, Висока здравствена школа струковних студија, Београд.